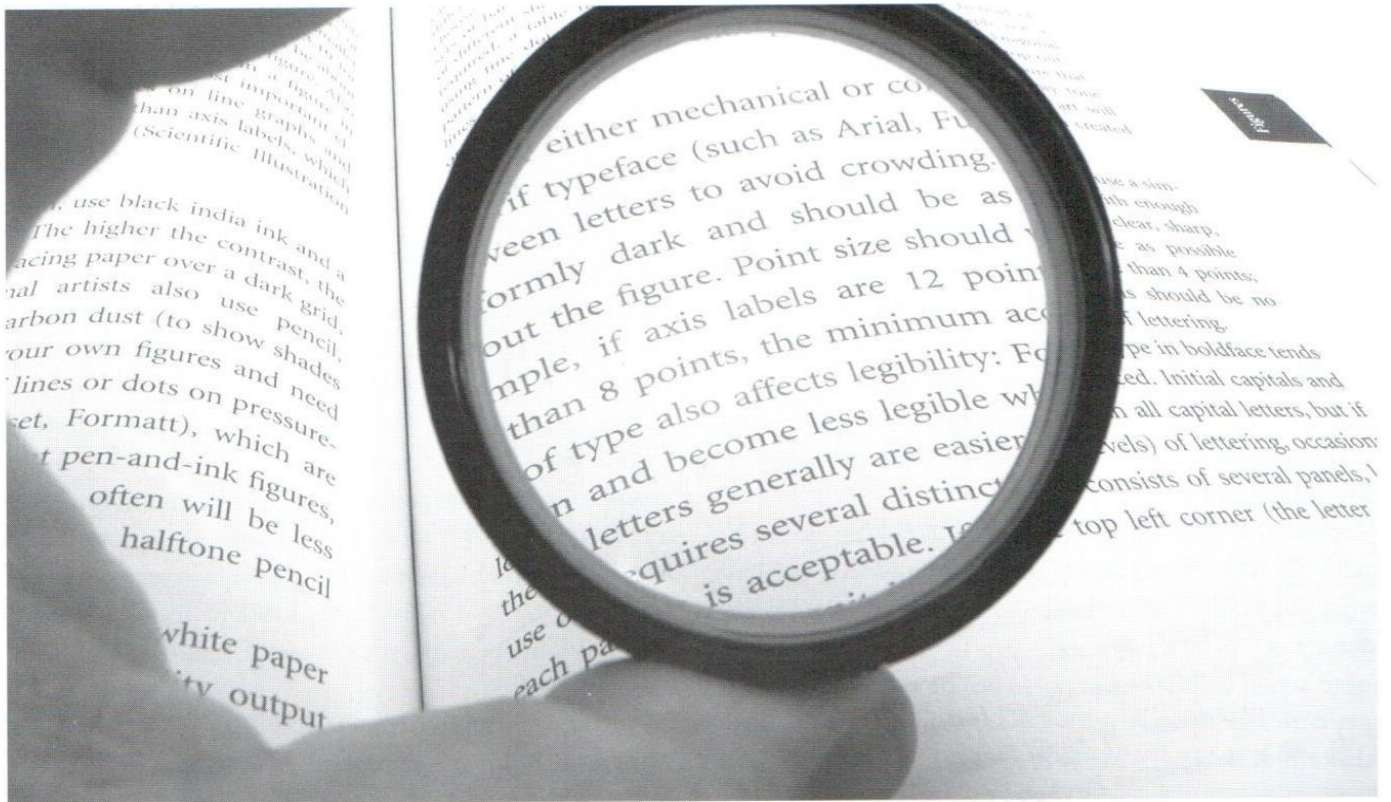

De begeerte naar wijsheid

Een benaming voor de 'geschriften'

De wijsheidsliteratuur hoort tot de meest bijzondere geschriften in de Bijbel. In de oudtestamentische wetenschap bestaan er twee gedachten over wijsheidsliteratuur. De eerste groep denkt bij deze term enkel aan de boeken Job, Spreuken, Prediker, Jezus Sirach, Wijsheid van Salomo en sommige Psalmen (o.a. Ps37 en 49) en Genesis 37-50. De tweede groep ziet wijsheidsliteratuur breder en denkt daarbij o.a. aan alle Bijbelboeken die bij de 'Geschriften' (Hebr. *Kitûvîm*) horen – dat zijn de boeken Psalmen, Job, Spreuken, Ruth, Hooglied, Prediker, Klaagliederen, Esther, Ezra, Nehemia en 1+2 Kronieken. Momenteel merkt men in het oudtestamentische onderzoek dat aanhangers van de eerste groep steeds meer boeken van de 'Geschriften' rekenen tot de wijsheidsliteratuur. De joodse traditie noemde deze reeks boeken 'geschriften' (vgl. Lk24:27). Andere benamingen zijn 'andere latere geschriften' (Sir1:1), 'wijsheid van de ouden' (Sir39:1), 'dichterlijke boeken' of 'Wijsheid' (Jeruzalemse Talmoed, traktaat *Makkoth* 2.4-8.). De benaming 'dichterlijke boeken' is te eenzijdig en kan niet toegepast worden op ieder boek uit de *Kitûvîm* (bijv. Ezra-Nehemia), terwijl de benaming 'Geschriften' te breed is en ook op alle andere Bijbelboeken kan worden toegepast. Dus kies ik, aansluitend bij het oude getuigenis van Jezus Sirach, voor de benaming 'wijsheidsliteratuur' voor de boeken van de *Kitûvîm*.

De antieke wijsheidsliteratuur

Bij de bijbelse wijsheidsliteratuur horen de drie meer dichterlijke boeken: Psalmen, Spreuken, Job; de drie meer geschiedkundige boeken: Daniël, Ezra-Nehemia, Kronieken; en de vijf rollen (*M^cgillot*): Ruth, Hooglied, Prediker, Klaagliederen en Esther.

Deze bijbelse wijsheidsliteratuur was echter geen uitzondering in de oudheid. In het gehele Midden-Oosten werd er steeds weer opnieuw gezocht naar wijsheid. De wijze probeerde de schepping door wijsheid te begrijpen. De natuur was daarbij vaak voor hem de creatieve bron voor de structuren en processen in de maatschappij (Sp6:5-6; Jb40:6-41:34).

Ook worstelde de wijze vaak met de vraag naar de wil van God in moeilijke situaties waar vanuit de Thora geen eenduidig antwoord op te vinden was. Zo probeerde hij na te denken over het bestuur van God en trachtte hij Gods raad te doorvoren (Jr18:18; Ez7:26). Uiteraard ontstond daardoor wel eens het gevaar dat de raad van de wijze te snel als raad van God werd aangenomen (2Sm16:23). Dit gevaar zien we duidelijk geïllustreerd bij de vrienden van Job. Alle vier wijsgeren wilden Job wijze raad geven, maar erkenden niet de raad van God hierin (zie Jb42:7). Zelfs de antieke wereld erkende deze menselijke feilbaarheid en gaf nederig toe aan het feit dat ware wijsheid alleen door een hogere macht kon worden geopenbaard (vgl. >>

Sp1:7). Zo ontving bijvoorbeeld de Egyptische (af)god Thoth alle eer voor zijn wijsheid en droeg hij de eretitel 'leider van mensen'.

Jahweh, de bron van alle wijsheid

Net zoals de Egyptische en Babylonische literatuur haar wijsheid toeschrijft aan de inspiratie van de goden, verwijst Israël voor de ware wijsheid naar de ware God. Alleen Jahweh is Degene aan wie de juiste wijsheid, kracht, inzicht en verstand kan worden toegekend (Jb12:13; Js31:2). Hij openbaart zijn wijsheid in zijn schepping (Ps104:24; Sp3:19) en Thora (Dt4:5-6). Juist de wijze wil daarom daarover nadenken gedurende zijn hele leven, want hij erkent dat deze wijsheid onderscheidingsvermogen geeft tussen goed en kwaad, en beloning en straf (Sp10:3; 11:4; Ps37:1). De wijze heeft dan ook het diepe verlangen in zijn hart om Gods eer te bewaken en verkondigen (Dt16:18-17:7).

Met wijsheid bedoelen we echter niet alleen 'kennis'. Een mens die veel kennis heeft of veel weet, hoeft nog geen wijze te zijn. Evenals een wijze geen 'veel-weter' of 'alles-weter' hoeft te zijn. Iemand die wijs is, heeft namelijk de juiste kennis en de bekwaamheid om op een goede manier met deze kennis om te gaan. De wijze wil daarbij de waarheid van de leugen en het bedrog van de werkelijkheid kunnen onderscheiden (Sp1:3-4). Op die manier wil ook de bijbelse wijsheidsliteratuur ons inzicht geven om vanuit Gods perspectief het leven te kunnen bezien en Gods principes in de huidige tijd toe te passen.

De bijbelse wijsheid is daarom niet louter een manier van abstract filosoferen, maar een manier om de juiste wijsheden voor het aardse leven te ontvangen. De wijsheid moet daarom verbonden worden aan de praktijk. Ditzelfde doel erkennen we ook in het eerbetoon aan de Egyptische (af)god Thoth, waar de antieke wereld groot belang hecht aan wijsheid voor de praktische levenswandel. Zowel voor de Israëliet als voor de oosterlingen in de oudheid was er geen verschil tussen het intellectuele en het praktische, het religieuze en het seculiere. Hoewel de gelovige Israëliet geloofde dat de kennis van en het respect voor God de hoogste vorm van wijsheid was (Sp1:7; 9:10; 15:32; Jb28:28), had hij een grote openheid voor en verlangen naar 'aardse' wijsheid.

De bijbelse vormen van wijsheid

In de Bijbel wordt de wijsheid ons vaak overgeleverd in vier literaire basisvormen: de spreuk, de redevoering, het gedicht en het verhaal. Deze basisvormen vinden we trouwens niet alleen in de Bijbel, maar ze zijn ook bekend in buiten-bijbelse literatuur.

De spreuk

De spreuk is de meest compacte weergave van wijsheid. Hij is kort en duidelijk terzake. Daardoor kan de spreuk gemakkelijker worden onthouden (Sp9:17; 12:4; 23:12; 26:27; 30:4-5). In de Europese dichtkunst spelen rijm en ritme een grote rol. In de oosterse dichtkunst is dit niet het geval. Daarin wordt vaak gebruikgemaakt van alliteraties (alfabetische rangschikkingen, bijv. Sp31; Ps111-112, 119), vergelijkingen (Ps1:3; 22:12-16) en diverse parallellismen (Ps1:6; 19:1; 29:1).

De redevoering

De redevoering is vaak gericht aan de toehoorder door haar openingswoorden, bijvoorbeeld 'mijn kind', eveneens geeft ze in het begin vaak een duidelijke motivatie ter ondersteuning van het belang van de redevoering. Daarna volgt de wijze raad die gevolgd wordt door enkele verwijzingen naar de gevolgen indien de raad niet wordt opgevolgd.

Meestal wordt deze literaire vorm weergegeven in een monoloog (Sp1:8-19; 5:1-23; Jb32-37), maar ook een dialoog is daarbij mogelijk, zoals duidelijk zichtbaar is in het boek Job (Jb3-27).

Het gedicht

In het gedicht denkt de wijze na over de fundamentele vragen van het leven, de waarneming en de geschiedenis. Het is een zoektocht naar de verborgen goede orde. Een goed voorbeeld voor zo'n gedicht is het boek Prediker. Maar ook in het boek Psalmen vinden we een hele reeks wijze gedichten die zich bezighouden met fundamentele vragen van het leven: leed en dood (Ps37, 49, 73), vertrouwen in de waarneming (Ps104), wijsheid uit de geschiedenis (Ps78, 105-106), wijsheid uit Gods Thora (Ps1, 19, 119). Net als bij de spreuk gebruikt ook het Hebreeuwse gedicht geen rijmvorm, maar veeleer alliteraties, vergelijkingen en parallellismen.

Het verhaal

In het verhaal wil de schrijver met behulp van een geschiedenis de lezer een universele levenswijsheid duidelijk en overtuigend laten zien. Het verhaal is daarbij een didactisch-praktisch voorbeeld dat scenario's kan bevatten die de lezer motiveren voor wijze raadgevingen. Duidelijke voorbeelden hiervan zien we in de boeken Ruth, Job, Esther, Nehemia enz.

'Christelijke' bezwaren tegen de wijsheidsliteratuur

Hoewel de wijsheid als praktische levenswijsheid in de joodse ethiek van groot belang is, wordt er onder christenen vaak gering gedacht over de waarde van de wijsheidsliteratuur. Zo worden de volgende bezwaren vaak gehoord.

Te weinig plaats voor God

Het meest gehoorde bezwaar is dat de wijsheid minder van belang is omdat God er slechts impliciet in vermeld wordt. Zo vinden we maar één keer Gods naam (en dan zelfs nog in verkorte vorm!) in het boek Hooglied (Hl8:6). Het slechtste is het daarbij gesteld met het boek Esther, aangezien het helemaal geen expliciete verwijzing bevat naar God.

Ook wordt er in veel wijsheidsliteratuur geen enkele vermelding gemaakt van de joodse gebruiken, de tempel en de eredienst die we reeds kennen vanuit de historische en profetische Bijbelboeken.

Te beperkte visie

Een tweede bezwaar is dat de wijsheid vaak enkel de gedachten van een mens weergeeft, die op eigen religieuze manier God probeert te ontdekken. Daardoor is dit denken echter niet per se van God afkomstig. Hierbij kunnen we vooral denken aan de boeken Prediker en Job, waarin heel wat eenzijdige gedachten staan (bijv. Jb5:7; 8:3; 11:11; 33:14-18; Pr1:4; 3:10,19; 7:28).

Te veel vermaningen

Vooraf onder christenen die te sterk door de leus 'enkel door geloof behouden' zijn gevormd, kan de wijsheidsliteratuur wel eens een beklemmend gevoel nalaten. De gedachte daarbij is dat God geen werken van ons verwacht om gerechtvaardigd te worden. De wet is tenietgedaan door Christus en de apostelen wijzen dan ook op het belang van het 'alleen door geloof'.

Doordat er echter in deze gedachten geen verschil wordt gemaakt tussen 'werken om eeuwig leven te verdienen' en 'werken van het geloof', wordt de wijsheidsliteratuur (en heel wat andere bijbelse passages) vaak als minderwaardig beschouwd (bijv. Spreuken en Klaagliederen).

De wijsheidsliteratuur en het Nieuwe Testament

Ondanks bovenstaande bezwaren blijft het een feit dat het Nieuwe Testament vol staat met wijsheid die terug te vinden is in de wijsheidsliteratuur van het Oude Testament. Daarnaast roept Jakobus ons op om God te vragen om wijsheid (Jk1:5) en vinden we ook in het leven van de Heer Jezus diverse genres van wijsheid (vgl. Mk2:17,19; 3:24,27; 4:25).

Vooraf Lukas de scheepsarts¹ had een hoge mate van interesse in de wijsheid (Lk7:35; 11:49; 21:15). Zo wandelt deze geschiedschrijver in de voetstappen van Jezus en beschrijft hij de Heer Jezus als de Wijze en de bron van alle ware wijsheid (Lk11:31). Ondanks dat Christus God was, hechtte Hij een enorm belang aan wijsheid, zodat Lukas ons zelfs twee keer schrijft dat Hij toenam en vervuld werd met wijsheid (Lk2:40,52). Christus openbaart Gods wijsheid en wordt zodoende vaak in de kerkgeschiedenis ge-

zien als een personificatie van de wijsheid (Sp8:1).²

Ook in de geschriften van Paulus ontdekken we meerdere verwijzingen naar de wijsheidsliteratuur.

De nieuwtestamentische gelovigen dachten dan ook niet gering over de wijsheid. Zij leefden uit Gods wijsheid die geopenbaard was in de gehele Bijbel en in het leven van de Heer Jezus. En wijsheid was niet enkel iets voor de intellectuelen; de wijsheid vormt het ongeoefende verstand en geeft de jeugd kennis en bezonnenheid (Sp1:4). Wijsheid heeft een enorme impact en is daarom voor de gelovige van wezenlijk belang. Veel van onze foute beslissingen zouden verhinderd kunnen zijn als we van tevoren de juiste wijsheid hadden gehad. Daarom mogen we vanuit het gehele spectrum van het Oude en Nieuwe Testament Gods wijsheid ontdekken en een juist zicht op onze situaties ontvangen. Of we nu samen meedenken met Job over de Leviathan of met Salomo over de mier, of dat we de diepe mysteries in het boek Prediker lezen of de wijze raad uit het boek Spreuken, steeds weer opnieuw mogen we ons laten vullen met zijn wijsheid. Heer, leer ons daarom zo onze dagen te tellen, dat wijsheid ons hart vervult (Ps90:12). ■

- 1 De gedachte dat Lukas scheepsarts was, wordt vooral ondersteund door de vele scheepstermen die in het verhaal over de tweede reis van Paulus voorkomen – het zogenaamde 'wij-ge-deelte' (Hd16:9–18:22). De meeste van deze termen komen daarbij voor in het verhaal over de schipbreuk (Hd27:14–44, vgl. 16:11; 21:3). Zie verder: A. van Veldhuizen, *Lukas de Medicijnmeester*, (Kampen, 1926), 75.
- 2 Melito, *The Philosopher* 9; Clement van Alexandrie, *The Stromata* VI.6; Hippolytus, *The Extant Works and Fragments of Hippolytus: Exegetical*; Origenes, *De Principiis*.